

Xalidə Aydın qızı Həmidova
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin baş müəllimi
<https://orcid.org/0000-0001-6873-2353>

MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏHSİLDƏ LAYİHƏ ƏSASLI YANAŞMANIN TƏTBİQİ

Халида Айдын гызы Гамидова
доктор философии по педагогике, старший преподаватель
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета

ПРИМЕНЕНИЕ ПРОЕКТНОГО ПОДХОДА В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Khalida Aydin Gamidova
doctor of philosophy in pedagogy, senior teacher of
Azerbaijan State Pedagogical University

APPLICATION OF THE PROJECT APPROACH IN PRESCHOOL EDUCATION

Xülasə: XXI əsrdə uşaqlar öz optimal inkişaf səviyyəsinə çatmaq üçün təkcə bilik və bacarıqları deyil, həm də əzm və emosiyaları özündə birləşdirən öyrənmə məqsədlərinə nail olmağa hazır olmalıdırlar. Təhsildə qabaqcıl təcrübəyə malik olan tərbiyəçi-müəllimlər 21-ci əsrdə uşaqlara problemlərlə üzləşməyə və onların həlli yollarını axtarıb tapmağa imkan verən “layihə əsaslı yanaşma” kimi öyrənmə metodunu həyata keçirməyi bacarmalıdırlar. Layihə əsaslı yanaşma uşaq mərkəzli öyrənmə vasitəsilə aktiv öyrənməni reallaşdıran yanaşmadır.

Açar sözlər: *layihə yanaşması, müəllim hazırlığı, öyrənmə metodu, optimal öyrənmə*

Резюме: В 21 веке дети должны быть готовы к достижению целей обучения, которые включают не только знания и навыки, но также настойчивость и эмоции для достижения оптимального уровня развития. В 21 веке учителя-воспитатели с передовым опытом в сфере образования должны быть в состоянии реализовать такой метод обучения, как «проектный подход», позволяющий детям сталкиваться с проблемами и находить решения. Проектный подход – это подход, который реализует активное обучение посредством обучения, ориентированного на ребенка.

Ключевые слова: *проектный подход, подготовка учителей, метод обучения, оптимальное обучение.*

Summary: In the 21st century, children must be prepared to achieve learning goals that incorporate not only knowledge and skills, but also persistence and emotion in order to reach their optimal level of development. Educators with advanced experience in education should be able to implement a learning method such as "project-based approach" that allows children to face problems and find solutions in the 21st century. A project-based approach is one that implements active learning through child-centered learning.

Key words: *project approach, teacher training, learning method, child-centered, optimal learning*

Azərbaycanda məktəbəqədər təhsil əsasən 1-6 yaşlı əhatə edir və bütün məzmun Məktəbəqədər təhsil (kurikulumuna) proqramına əsaslanır. Hər bir uşağın fəaliyyəti həmin proqrama əsasən formalaşdırır.

Nəzərə alsaq ki, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində hələ də tərbiyəçi – müəllimlər müəllim

mərkəzli yanaşmadan istifadə etməyə çalışırlar, uşaq mərkəzli öyrənmə metodlarının da artıq müəssisələrində tətbiqinə ehtiyac olduğu görülür.

Uşaqları 21-ci əsrin problemləri ilə üzləşməyə hazırlayarkən, uşaqların ümumi optimal inkişaf səviyyəsinə çatmağa hazır olması lazımdır. 21-ci əsrdə vacib olan oxumağı və yazmağı

bilməyənlər deyil, daha çox öyrənə bilməyən və öyrənməyə davam edənlər cəmiyyət üçün daha vacibdir. Həmçinin qeyd edək ki, fəal öyrənən, müsbət münasibəti və inamı olan uşaqları təlim prosesində cəmiyyətə hazırlamalıyıq. Texnologiyanın yüksəlişi ilə bilik bütün dünyada əlçatan olur. Uşaqlarda lazım olanı, öz problemlərini həll etmək və məlumat tapmaq, onu innovativ, yaradıcı və faydalı nəyəsə çevirmək bacarığı olmalıdır.

Dünyada baş verən sürətli dəyişimlər uşaqların inkişafında təsir edir. Uşaqlar aktiv öyrənən olmaqla yanaşı, müxtəlif perspektivləri əhatə edən kompromisə gəlmək, hörmət etmək, əməkdaşlıq etmək, ünsiyyət qurmaq, cəmiyyətə töhfə vermək kimi sosial bacarıqlarını inkişaf etdirməyə hazır olmalıdırlar.

Uşaqların Təhsili üzrə Milli Assosiasiyasının (NAEYC, 1997) İnkişafa Uyğun Təcrübədə qeyd etdiyi kimi bu günün uşaqları daha yetkin olurlar, onlar bir çox XXI əsr bacarıqlarına malik olmalıdırlar ki, gələcəkdə bu bacarıqlara ehtiyac duyacaqlar. Bunlar:

1) ünsiyyət qurmaq, başqalarına hörmət etmək və komandanın üzvü kimi fəaliyyət göstərmək;

2) vəziyyətləri təhlil etmək, əsaslandırılmış mühakimə yürütmək və ortaya çıxan yeni problemləri həll etmək;

3) müxtəlif üsullarla, o cümlədən şifahi və yazılı dil vasitəsilə məlumat əldə etmək və inkişaf etdikcə mürəkkəb alət və texnologiyalardan ağıllı şəkildə istifadə etmək;

4) şərait və ehtiyaclar dəyişdikcə yeni yanaşmalar, bacarıqlar və biliklər öyrənməyə davam etmək.

Uşaqların 21-ci əsr qarşısında inkişaf etdirməli olduğu yuxarıda göstərilən səriştələr, öyrənmə məqsədlərinə nail olmağa imkan verən metodlar ilə dəstəklənməlidir. Aktiv öyrənmə beyinin necə işləməsinə əsaslanan bir üsuldur. Öyrənmə prosesində fəal iştirak edən uşaqlar, ətraf aləm haqqında düşünməyi, araşdırma və kəşfiyyat zamanı öz bacarıqlarından istifadə etməyi, ətrafdakılar haqqında sualları ifadə etməyi və bilik əldə etmək üçün bir-biri ilə əməkdaşlıq və qarşılıqlı əlaqədə olmalıdırlar .

Uşaqların aktiv öyrənmə xüsusiyyətləri ilə bağlı bu gün təhsil praktikasında dəyişikliklər olduğunu etiraf etsək, burada öyrənməni təkcə fakta deyil, daha çox layihə və problemlərə

əsaslandığını, təkrar və məşqlər vasitəsilə deyil, həm də araşdırma və planlaşdırma yolu ilə və ya ənənəvi təhsildə olduğu kimi rəqabətli öyrənmədən daha çox əməkdaşlıqla öyrənməyə keçid zamanı baş verir. Bu yanaşma ABŞ, Meksika, Kanada, Sinqapur, Koreya, Tayvan, Yeni Zelandiya və Finlandiya kimi inkişafetmiş ölkələrin uşaq bağçalarında "layihə yanaşması" kimi tanınaraq tətbiq edilir.

Layihə əsaslı öyrənmə təxminən 1980-ci illərin əvvəllərində təhsil praktikasının bir hissəsi olmuşdur və ona kommunikativ yanaşmanın böyük təsiri olmuşdur. Hal-hazırda uyğun və effektiv metod kimi tədrisdə geniş istifadə olunur.

LƏY-nin tarixi Con Dyuinin müdafiə etdiyi mütərəqqi ənənəyə gedib çıxır. Dyu "etməklə öyrənmək" ideyasında təkid edirdi. O, sinfin bir növ cəmiyyət olması və uşaqların tədris prosesində mərkəzə çevrilmələri üçün təşviq edilməli olduğunu müdafiə etdi. O layihə işini bütün iştirakçılar arasında birgə müzakirə prosesinin nəticəsi olan öyrənən və tapşırıq mərkəzli tədris və öyrənmə rejimi kimi müəyyən edir.

Layihə adətən bir sıra fəaliyyətlər vasitəsilə dil bacarıqlarını birləşdirən genişləndirilmiş tapşırıqdır. O, bir sıra xüsusiyyətləri əhatə edir: orijinal materiallardan istifadə, dürüslüyə və uşaq mərkəzli fəaliyyətlərə vurğu, uşaqların iştirakının vacibliyi və eyni zamanda müxtəlif bacarıqlardan istifadə. O, həmçinin "öyrənənlərə həll edilməli olan problemlər və ya inkişaf etdiriləcək məhsullar təqdim etməklə öyrənməni kontekstləşdirən təlimat yanaşması" kimi müəyyən edilir. Layihə işi yaradıcılıq, tənqidi düşünmə, əməkdaşlıq, öz-özünə öyrənmə və digər öyrənmə bacarıqlarını təşviq edir.

Layihə əsaslı öyrənmə uşaqların maraq dairəsini əhatə edən mövzular haqqında fikir söyləməyə, suallar verməyə, qiymətləndirməyə, nəzəriyyələri inkişaf etdirməyə, müxtəlif vasitələrdən istifadə etməyə, əldə etdikləri bacarıqlardan istifadə etməyə imkan verən çox təsirli bir yanaşmadır. Real həyatda və kənarında yaradıcı şəkildə problemləri həll etməyə və suallara cavab verməyə imkan verir.

Thomas LƏY müəyyən etmək üçün beş meyar qəbul edir: 1) "Layihələr kurikulumun periferik deyil, mərkəzidir"; 2) "layihələr öyrənənlərin intizamın mərkəzi anlayışları və prinsipləri ilə qarşılaşmağa (və onlarla mübarizə aparmağa)

təhrik edən suallara və ya problemlərə yönəlib”; 3) “layihələr tələbələri konstruktiv araşdırmaya cəlb edir”; 4) “layihələr müəyyən dərəcədə tələbə tərəfindən idarə olunur”; 5) “layihələr mücərrəd deyil, realdır”. Əslində əməkdaşlıq da LƏY-in altıncı meyarı kimi daxil edilməlidir. (11)

Stoller LƏY-i aşağıdakı kimi müəyyən edir: 1) proses və məhsulə malik olmaq; 2) öyrənənlərə layihənin (qismən) mülkiyyət hüququnun vermək; 3) müəyyən müddət ərzində (bir neçə gün, həftə və ya ay) uzanması; 4) bacarıqların inteqrasiyası; 5) nitq və məzmunun inteqrasiyası vasitəsilə öyrənənlərin mövzu haqqında anlayışının inkişaf etdirilməsi; 6) digər öyrənənlərlə əməkdaşlıq etmək və təkbəşinə işləmək; 7) öyrənənlərin hədəf resurslarından məlumatların toplanması, işlənməsi və hesabatı vasitəsilə öyrənməsi və fəaliyyətləri üçün məsuliyyət daşması; 8) öyrənənlərə və öyrədənlərə yeni rol və öhdəliklərin təyin edilməsi; 9) maddi yekun məhsulun təmin edilməsi; 10) həm prosesi, həm də məhsulu əks etdirən olması. Beləliklə, LƏY ənənəvi tədrisdən onunla fərqlənir ki, o, öyrənmənin kommunikativ və funksional aspektinə böyük önəm verir, həmçinin nitq və məzmun öyrənilməsinin bütövlüyünə diqqət yetirir. (10)

Aydındır ki, LƏY-in tərifli zaman-zaman dəyişir. Layihə əsaslı öyrənmədə hamı tərəfindən qəbul edilmiş model və ya nəzəriyyənin olmaması ilə birləşən bu müəyyənedici xüsusiyyətlərin müxtəlifliyi nəhayət, bu məsələdə böyük mürəkkəblik yaradan müxtəlif LƏY tədqiqatlarına və inkişaf fəaliyyətlərinə gətirib çıxardı.

Niyə Layihə Əsaslı Yanaşma?

Layihə əsaslı yanaşma, uşaqların gündəlik həyatlarında qarşılaşdıqları mürəkkəb problemlərin və çətinliklərin qazılması ilə bağlıdır. Uşaq bağçasında layihə əsaslı təlim uşaqlar üçün əyləncə, cəlbəedici təcrübələr və öyrənmə arasında körpü yaradır. Ənənəvi sinifdə öyrənmə ilə müqayisədə layihə əsaslı öyrənmə daha yaxşıdır, çünki o, uşaqların seçdiyi layihələrin icrası vasitəsilə problem həll etmə və tənqidi düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yönəlmişdir. Uşaqların təlim prosesini özlərinin idarə etmələri şansı var, müəllimlər isə fasilitator olaraq uşaqları növbəti addım üçün istiqamətləndirir. Mürəkkəb problemləri həll etməklə, uşaqlar qrupdakı hadisələri real həyat təcrübələri ilə əlaqələndirmək üçün körpülər qura biləcəklər.(2)

Tərifinə görə, layihə müəyyən mövzunun dərinədən öyrənilməsi, kiçik qruplarda alt mövzu üzərində işləyən, bəzən də fərdi formada uşaq tərəfindən aparılan prosesdir. Layihənin əsas xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, burada uşaqların özlərinin hazırladıqları suallara cavab axtarır və ya əməkdaşlıq edərək araşdırma, tədqiqat yerinə yetirirlər. Burada araşdırma zamanı ortaya çıxan daha çox öyrənməyə dəyər mövzular uşaqların marağına səbəb olanlardır.(4),(9)

Freyd Bus iddia edir ki, layihə əslində üç mərhələni əhatə edir: sinifdə başlamaq, dünyaya köçmək və yenidən sinifə qayıtmaq. Bu model sonradan inkişafın səkkiz mərhələsinə çevrilir.

Layihə yanaşması zamanı yalnız nəticəyə deyil, həm də öyrənmə prosesinə, yəni uşaqların öz işlərinin planlaşdırılması, inkişafı və qiymətləndirilməsinə, burada hər birinin fəal iştirakına diqqət yetirilir. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarla layihə yanaşması vasitəsilə öyrənmənin üç mərhələdə həyata keçirilməsini tövsiyə edilir: layihəyə başlamaq, layihə hazırlamaq və layihəni yekunlaşdırmaqla bitir (8),(9).

Layihə əsaslı öyrənmə necə işləyir?

Layihə əsaslı təlim müəllimlər tərəfindən, hətta məktəbəqədər yaşlı uşaqlar üçün də çox hazırlıq və planlaşdırma tələb edir. Uşaqlara verilən suallar kəşfiyyətə səbəb olmalı və onları daha çox düşünməyə təhrik etməlidir. Layihə əsaslı öyrənmənin həyata keçirilməsi üçün addımlar bunlardır:

Əsas sualdan başlayın

Verilən sual uşaqları cəlb edə bilməlidir və açıq olmalıdır. Sual elə bir situasiya və ya problem olmalıdır ki, uşaq onların öhdəsindən gələ bilsin və onun çoxsaylı cavabları və həll yolları olmalıdır.

1) Plan tərtib edin

Layihə üçün hansı məzmun standartlarına müraciət ediləcəyini seçmək çox vacibdir. Daha dərinədən araşdırmağa hazır olun və bu zaman yeni məsələlər və mövzular ortaya çıxacaq, çünki uşaqlar fəal şəkildə həll yollarını axtaracaqlar.

2) Cədvəl yaradın

Layihə əsaslı təlim layihələri həftələr və aylarla davam edə bilər. Vaxt qrafikinə malik olmaqla, uşaqlar öz fikirlərini və tapıntılarını nə vaxt yekunlaşdıracaqları ilə bağlı son tarixə sahib olacaqlar.

3) Nəticəyə nəzarət edin

Uşaqlar öz işlərinə görə məsuliyyət daşmasına mane olmadan öyrənməni asanlaşdırın və onları başqaları ilə birgə işləməyi öyrədin. Layihəni vaxtaşırı qiymətləndirin və lazım olan resurslarla və təlimatlarla təmin edin.

4) Nəticəni qiymətləndirin

Uşaqlar rəy bildirin.

5) Təcrübəni qiymətləndirin

Refleksiya öyrənmənin əsas komponentidir. Uşaqlara layihədən öyrəndiklərini kəşf etmək üçün vaxt verin.

Layihəyə başlamaq mövzunu tapmaq və razılaşdırmaqdan ibarətdir, sonra müəllim uşaqların mövzu haqqında artıq bildiyi bütün məlumatları və bilikləri toplayaraq, mövzular şəbəkəsi yaradacaq və nəhayət mövzu ilə bağlı bilmək istədikləri bütün sualları siyahıya salacaq. Növbəti mərhələ, layihənin hazırlanması - araşdırmanın aparıldığı hissədir. Burada müxtəlif mənbələrdən məlumatların - jurnal, internet, kitablar, kitabçalar, media və s.- ola bilər. Tədqiqatdan sonra uşaqların yekun mərhələdə öyrəndiklərindən, təcrübələrindən, topladıqları bütün məlumatları yekunlaşdırmaq və ümumiləşdirmək lazımdır. Bu mərhələdəki fəaliyyətlər dram, yaradıcılıq, incəsənət və ya məhsul, təqdimat və ya veb mövzu haqqında izahat forması ola bilər.

Layihə yanaşmasının uşaqlara necə təsir etdiyinə dair bir neçə araşdırma nəticəsi var. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarının daha interaktiv olması, şəxsiyyətlərarası ünsiyyət bacarıqlarının və danışıq qabiliyyətinin artması kimi səriştələrinin inkişafına təsiri olduğu göz önündədir. Ümumiyyətlə uşaqların sosial bacarıqlarının və əməkdaşlıq bacarıqlarının komanda işi fəaliyyətləri vasitəsilə artdığı, bu da onları başqaları ilə yaxşı kommunikasiya qura bilməsi ilə nəticələnir. (7), (8)

Bundan əlavə, Katz layihə yanaşması vasitəsilə öyrənmənin uşaqlara təlim prosesində intellektual olaraq iştirak etmək imkanı verdiyini təsvir edirdilər. Uşaqlar bu zaman təşəbbüskar hərəkətlər göstərir və problemin həllində fəal iştirak edirlər. (9)

Layihə yanaşması vasitəsilə uşaqlar öyrənmə məqsədlərinin bütün aspektlərini əhatə edən optimal inkişaf səviyyəsinə çatmağa hazırlanırlar. Katz və Çard layihə yanaşması vasitəsilə öyrənmənin dörd öyrənmə məqsədini zənginləşdirməyə qadir olduğunu qeyd edirdi ki, bun-

lara biliklərin əldə edilməsi və qurulması, əsas və sosial bacarıqların mənimsənilməsi, sosial və emosional bacarıqların, intellektual meyillər və arzu olunan hisslərin inkişafının gücləndirilməsi daxildir. (4), (9)

Katz və Çard öz yazılarında bildirdilər ki, layihə yanaşmasına hətta 3 yaşından başlayaraq həyata keçirilə bilər, burada uşaqlar müəyyən təşəbbüs və məsuliyyət nümayiş etdirə bilərlər. Layihə yanaşmasını həyata keçirən məktəbəqədər təhsil müəssisələri uşaqların 21-ci əsrdə faydalı olacaq səriştələrə yiyələnmələri üçün təkan olacaq. Layihə yanaşmasının həyata keçirilməsi əsasən tərbiyəçi-müəllimlərin üzərinə düşür. Fasilitator kimi tərbiyəçi-müəllimlər layihə yanaşmasından istifadə edərək təlim prosesinin həyata keçirilməsində öz rollarını başa düşməlidirlər. Onlar layihə yanaşmasının əslində nə olduğu, nə üçün vacib olduğu və necə həyata keçirildiyi barədə kifayət qədər anlayışa malik olmalıdırlar. Daha sonra müəllimlər layihə yanaşmasından istifadə edərək təlim prosesində fasilitator olmaq üçün kifayət qədər bacarıqlara malik olmalıdırlar. (4), (9)

Layihə əsaslı öyrənmə üçün tədris strategiyalarını gözdən keçirəcək görürük ki, tərbiyəçi-müəllimlər bu yanaşmanın köməyi ilə uşaqlarda yaradıcı və məntiqi təfəkkürün inkişafına çox böyük töhfə verə bilərlər. Bu strategiyalara daxildir:

1) Refleksiya və məqsədlərin qurulması

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, əks etdirmə layihə əsaslı təlimin vacib komponentidir. Uşaqlara öz işləri üzərində düşünmək üçün vaxt verilməlidir. Bu düşüncə vasitəsilə onlar uzunmüddətli öyrənmə məqsədləri təyin edə biləcəklər və bu, gələcəkdə daha çox layihələrə səbəb ola bilər. Onların məqsədlərini tapılmalı və həmin məqsədlərə əsaslanaraq layihələr hazırlanarsa bu da səmərəli nəticələr verir. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində layihə yanaşması zamanı tərbiyəçi-müəllimlər uşaqlardan onların sonda bilmək istədiklərini söyləməyə və ya şəkillərini təsvir etməyi xahiş edə bilərlər və bunlar əsasında növbəti layihəni tərtib etmələri uşaqların marağına səbəb ola bilər.

2) Oxumağı və yazmağı autentik edin

Dünyadakı bütün müəllimlər tələbələrinin oxumağı sevməsini istəyirlər! Məktəbəqədər yaşda oxuma qismən, yazma isə müəyyən işarə-

lər üzərində qurulduğu üçün müəllimlərin arzuları tam reallaşmır. Bu zaman məlum olur ki, uşaqlar layihə materiallarında oxuduqları hər şeyi başa düşmək üçün kifayət qədər səlis danışa bilməlidirlər. Bu zaman müəllim və onun fasilisasiya bacarıqları önə çıxır. Buna görə də müəllimlər mətn seçimlərini, otaq kitabxanalarını və kitab qutularını diqqətlə seçməlidirlər ki, onlar uşaqların yaş səviyyəsinə, təxəyyülünə, bacarıqlarına uyğun olsun. Bu vəsaitlərə baxılda uşaqlar ilhamlansın və onların fikirlərini daha asan ifadə edə bilsinlər. Həqiqi dünya problemləri və çətinliklər uşaqları hazırlayır, onların düşünməsi və hiss etmələri üçün məqsədyönlü səbəblər təmin edir, eyni zamanda onların oxuma və yazma bacarıqlarına təkan verir və ilkin bacarıqları inkişaf etdirir. Yuxarıda sadaladıqlarımız uşaqların qrupda problemləri araşdırarkən, aşkar edərkən və həll edərkən baş verir.

3) Evdə layihələr üçün ideyalar təklif edin

Tərbiyəçi-müəllimlərin tədris ili bitməzdən əvvəl yerinə yetirməli olduğu kurikulumun standart spesifikasiyası olduğu üçün onlar bütün il boyu layihə əsaslı öyrənmə edə bilməzlər. Onları evdə uşaqlarla layihələr etməyə təşviq etmək üçün valideynləri də bu prosesə daxil etməlidirlər. Valideynlərin evdə uyğunlaşması asan olan bəzi layihə ideyaları tapmalı və uşaqlarla edə biləcəyi bir çox sadə, lakin cəlbedici layihələr var işləməlidirlər. Məsələn:

- Körpü tikintisi
- Mikrodalğalı sobada kiçilən kartof torbaları
- Yerli evsizləri qidalandırmaq üçün mini ferma
- Tullantıları azaldın
- Virusun yayılması üçün xəbərdarlıq sistemi dizayn və s.

Azərbaycan məktəbəqədər təhsil müəssisələrində əslində problem buradan başlayır. Layihə yanaşmasını tətbiq etmək üçün ideal şərait, tərbiyəçi-müəllimlərin müəssisədə məzmunu başa düşməsi və həyata keçirmək bacarığı məhduddur. Buna görə də, bilik və bacarıq çatışmazlığı təlim proqramları vasitəsilə dəstəklənməlidir. Bu halda layihə yanaşması öyrənmə metodu daha faydalı ola bilər. Mənbələr göstərir ki, təlim vasitəsilə bu, iştirakçılara yeni perspektiv və biliklər, yeni münasibət və bacarıqlar ötürülür ki, buda nəticədə onların performansını artırma bi-

lər. Tədqiqatçılar tərəfindən tərtib edilmiş təlim proqramlarının üç səviyyədə ibarət olduğunu görürük. Tərbiyəçi-müəllimlər burada tədqiqat bacarıqlarını artırmaq məqsədi ilə birinci və ikinci səviyyələr bitirir. Təlim proqramının iki səviyyəsindən keçdikdən sonra tərbiyəçi-müəllimlərinin təhsilin qabaqcılları kimi öz uşaq bağçalarında layihə yanaşması və onun planlaşdırılması, dizaynı üzrə kifayət qədər biliklərə malik olmaları gözlənilir. Təlim proqramının üçüncü səviyyəsini artıq tam peşəkar bacarıqları əhatə etmək üçün əlavə tədqiqatlar aparılmasını tələb edir.(5)

Layihə yanaşması kurikulumun tələbləri və standartlarına uyğun gəlirmi?

Bu tip öyrənmə var olan kurikulumlardan əvvəlcədən planlaşdırılmış tələblərdən fərqlənir. Layihə işi test üçün müəyyən edilmiş kurikulum standartlarını dəstəkləmə də, tərbiyəçi-müəllimlər layihə işi vasitəsilə testi öyrətmirlər. Diqqət öyrənmənin daxili motivasiyalı olduğu və uşaqlar üçün cəlbedici olduğu kontekstdədir. (1)

Tərbiyəçi-müəllimin diqqətli müşahidəsi və bacarıqlı planlaşdırması sayəsində kurikulumun məqsədləri layihə işinə inteqrasiya oluna bilər. Müəllim layihənin hara gedə biləcəyini təxmin edir və planlarına tələb olunan kurikulumun elementlərini daxil edir. Məsələn, uşaqlar gördükləri avtomobil növlərini saymaq və qeyd etmək qərarına gəlsələr, məlumatların toplanması və təhlili kurikulumun məqsədi avtomobillərlə bağlı layihəyə daxil edilə bilər. Müəllim öz planını qeyd edir və layihə sənədlərində öyrənməni sübut edir.

Kurikulumun bilavasitə bacarıq və biliklərin mənimsənilməsi ilə bağlı aspektlərinə əlavə olaraq, layihə işi uşaqlara öyrəndiklərini gündəlik proqramlarının digər hissələrində tətbiq etmək və təcrübədə istifadə etmək üçün maraqlı imkanlar təklif edir. Daxili motivasiya uşaqlara layihələr vasitəsilə şəxsi maraqlarını da öyrənməyə imkan verir. Müəyyən akademik sahələrdə üstün olan uşaqlar liderliyi öyrənirlər. Bəzi sahələrdə tez-tez çətinlik çəkən uşaqlar digər həmyaşıdlarından daha asan öyrənirlər, nəinki böyüklərdən.(1)

Layihə yanaşması digər yanaşmalarla necə uyğun gəlir?

Layihə işləri həm təlim mərkəzlərinə, həm də tipik gündəlik cədvələ daxil edilə bilər. Mə-

sələ, səhər fəaliyyəti vaxtı cari araşdırmanı müzakirə etmək üçün istifadə edilə bilər və ya mövzu ilə bağlı kitablar "kitab guşəsinə" yerləşdirilə bilər.

Bununla belə, bütün üstünlükləri ilə birlikdə, erkən uşaqlıq dövrü mütəxəssislərinin əksəriyyəti layihə işinin kurikulumuna daxil edilməli olan bütün öyrənmə təcrübələrini əhatə etməməsi ilə razılaşar. Uşaqlar bağçada müxtəlif təcrübələr vasitəsilə öyrənirlər. Onlar üçün bu təcrübələrə sensor kəşfiyyat, müxtəlif növ oyun fəaliyyəti, müşahidə və təcrübə daxildir. Uşaqlar müəyyən fəaliyyətləri birbaşa təlimatla, bəzilərini kiçik qrup işi ilə, bəzilərini təkrar sınaqlar və əzmkarlıqla, bəzilərini isə yoldaşları ilə əməkdaşlıq və canlı müzakirə vasitəsilə öyrənirlər.

Layihə vasitəsilə öyrənmə uşaqlara maraqları inkişaf etdirmək, güclü tərəfləri üzərində çox çalışmaq, təcrübələrini bölüşmək və qrup işinə şəxsi töhfələr vermək üçün çeviklik təklif edir. Qrup otağında açıq təlim mərkəzlərinin istifadəsi tərbiyəçi-müəllimlər tərəfindən tədris zamanı fərqləndirilməsini asanlaşdırır, çünki onlar uşaqlara qrup otağı kontekstində lazımı şəkildə özünü qiymətləndirməyə və özlərini sınağa kömək edir.

Layihə yanaşmasının həyata keçirilməsində hansı çətinliklər var?

Tərbiyəçi-müəllimlərin qarşısında duran əsas vəzifə uşaqları tanımaq və onlarla sorğusual zamanı səmərəli rəhbərlik etməkdir. Uşaqların fərdi xüsusiyyətlərindən, güclü tərəflərindən və maraqlardan tam istifadə etmək, valideyn təcrübəsindən yararlanmaqdır. Əlavə olaraq resursları axtarmaq üçün yaradıcılıq tələb olunur və əlbəttə, fədakarlıq.

Uğurlu layihənin açarı:

- gündəlik sinif qiymətləndirməsidir;
- bütün uşaqlar üçün həssas mühitin yaradılması;
- optimal öyrənmə imkanları istiqamətində işin aparılması.
- layihələr vasitəsilə öyrənmə hekayələrini uşaqlarla birlikdə hazırlanması.

Hər hansı tədris yanaşması və ya metodu olduğu kimi, müsbət nəticələr yalnız tədris yaxşı aparıldıqda görünür. Fəaliyyətlər, iş vərəqləri və hər il eyni olan rekvizit qutuları olan guşələr qurmaq daha asandır. Eyni ədəbiyyat oxumaq və uşaqlara dramatik oyundakı per-

sonajların rollarını təkrar-təkrar oynatmaq daha asandır. Layihə işində tərbiyəçi-müəllimlər uşaqların maraqlarını və əvvəlki anlayış səviyyələrini müəyyən etmək üçün onlarla qurulan düzgün ünsiyyətdən asılıdırlar. Məsələn, "ev heyvanları" ilə bağlı bir layihə, müxtəlif yaş qrupları və onların valideynləri maraqlarını, təcrübələrini və ya bilik boşluqlarını göstərdikcə, bir ildən digərinə fərqli alt mövzulara diqqət yetirilə bilər. Bir il istiqamət ev heyvanlarının gündəlik ehtiyaclarına necə qulluq etmək olar, başqa bir il diqqət ev heyvanlarının sağlamlığı və baytarın işi ola bilər, digəri isə heyvanların xidmət itləri kimi insanlar üçün faydalı heyvanları araşdırmaq ola bilər. Asudə vaxt və idmanla məşğul olmaq və ya autizmlili və ya digər çətinlikləri olan uşaqlarla işləmək və s. Tərbiyəçi-müəllimin uşaqlara qarşı həssaslığı onları həmişə layihə işinə yeni düşüncə gətirməyə sövq edir.

Müəllimlər üçün başqa bir çətinlik, işi elə planlaşdırmaqdır ki, hər bir layihədə bütün uşaqlar qiymətləndirilə biləcəyi mühit olsun. Müxtəlif maraqlar inkişaf etdikcə, tərbiyəçi-müəllimlər öz qruplarındakı bütün uşaqların mövzu ilə bağlı bilik və bacarıqlarını onların fəaliyyətə töhfəsinin dəyərinə yönəltməlidirlər.

Bununla belə, uşaqlar ömür boyu öyrənməyə həvəsləndirmək, uşaqlara ətrafındakıların bir-biri ilə əlaqəsini başa düşməyə kömək etmək istəyən tərbiyəçi-müəllimlər layihə öyrənməsinin unikal üstünlüklərini tapmalıdırlar.

5. Nəticə

Yuxarıdakı təhlilə əsasən belə nəticəyə gəlmək olar ki, LƏY uşaqların akademik nailiyyətlərinə, yəni nitq bacarıqlarına, tənqidi təfəkkürünə və biliklərin mənimsənilməsinə böyük müsbət və faydalı təsir göstərir. Çətinliklər və maneələr çox olsa da, şübhəsiz faydaları ilə yanaşı mənfi cəhətləri də vardır. Tərbiyəçi-müəllim vaxt, yer, resurslar, texnologiya kimi müvəfəqiyyətlə qəbul edilməsi ilə bağlı bütün mümkün amilləri nəzərə almalıdır. Ümumiyyətlə hər bir layihə bir sıra fəaliyyətin nəticəsidir. Öyrənmələr tərəfindən həyata keçirilir və bu fəaliyyətlər bir proses halında təşkil edilir. Yəni hər bir layihə müəyyən mərhələlərdən ibarətdir. Nəticələrdən görünür ki, əksər layihə işləri aşağıdakı mərhələləri əhatə edir: mövzu seçimi, planlaşdırma, araşdırma və məhsul istehsalı. LƏY

prosesi ilə bağlı tədqiqatlar bir-birindən fərqlənir, lakin onlar müəyyən əsas xüsusiyyətləri və ya addımları eynidir.

Məqalənin aktuallığı: Məktəbəqədər təhsil proqramına nəzər yetirsək, orada uşaqyönlülük prinsipinə əməl olunması əsas kimi göstərilir. Buda uşaq mərkəzli təhsilin inkişafını Azərbaycanda artıq aktual məsələyə çevrilir. Məqsədlərə çatmaqda, xüsusən də praktiki ünsiyyətdə istifadəni artırmaqda kömək edə bilər. Tədqiqatın nəticəsi göstərir ki, layihə yanaşması ilə öyrənmə üzrə ilkin təlim proqramı vasitəsilə müəllimlərin layihə yanaşmasını, o cümlədən layihə yanaşmasının başa düşülməsini, faydasını və

mərhələlərini izah etmək bacarığı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır; müəllimlərin layihə yanaşması ilə təlimi tərtib etmək bacarığı da əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşmışdır. Buda məsələni aktuallığını artırır.

Məqalənin elmi yeniliyi: Yeni işlənmiş modellər fəaliyyətin idarəsini asanlaşdırır, uşaqların nitq bacarıqlarını, yaradıcı təfəkkür və məzmun öyrənmələri fəallaşdırır bilər. Layihə işinin köməyi ilə yekun məqsədlərə daha tez nail olmaq olar.

Məqalənin nəzəri-praktik əhəmiyyəti: Məqalədə LƏY praktik tətbiqinin praktik addımları işlənmiş və təqdim edilmişdir.

Ədəbiyyat:

1. Məktəbəqədər təhsil proqramı (kurikulum), Bakı-2022
2. Layihə metodikası <http://www.tipii.edu.az/az/article/538-layihə-metodikası>, 2019
3. Beghetto, RA & Kaufman, JC Fundamentals of Creativity. Educational Leadership, No. 5, pp. 10-15, 2013
4. Chard, SC The Project Approach: Six Practical Guides for Teachers, 2009 These guides are available as .pdf files at the following web site: www.projectapproach.org
5. Elaine Biech, Jennifer Naughton, 12 Habits of Successful Trainers, American Society for Training and Development, pp. 3-6, 2005
6. Hedge, T. Key Concepts in ELT: Fluency and Project. ELT Journal, 3, pp. 275-277. <http://dx.doi.org/10.1093/elt/47.3.275>, 1993
7. Horan, C., Lavaroni, C., & Beldon, P. Observation of the Tinker Tech Program Students for Critical Thinking and Social Participation Behaviors. Novato, CA: Buck Institute for Education, 1996
8. Marx, R. W., Blumenfeld, P. C., Krajcik, J. S., & Soloway, E. Enacting Project-Based Science: Challenges for Practice and Policy. Elementary School Journal, 97, pp. 341-358, 1997
9. <http://dx.doi.org/10.1086/461870>
10. Katz LG & Chard, SC Engaging Children's Minds: The Project Approach, Greenwood, 2000
11. Stoller, F. Establishing a Theoretical Foundation for Project-Based Learning in Second and Foreign Language Contexts. In G. H. Beckett, & P. C. Miller, Eds., Project-Based Second and Foreign Language Education: Past, Present, and Future (pp. 19-40). Greenwich, CT: Information Age. 2006.
12. Thomas, J. W., & Mergendoller, J. R. . Managing Project-Based Learning: Principles from the Field. Paper Presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association, New Orleans, 2000

E-mail: musayevaxalide@mail.ru

Rəyçilər: *ped.elm.dok., dos. P.B. Əliyev,*
ped.ü.fəl.dok.dos. L.K. Cəfərova

Redaksiyaya daxil olub: 20.09.2023